

POR, ENTRE DEIMOS I FOBOS

Ramon Alcoberro

Un vers dels *Cants cipris*, que son una sèrie de poemes grecs del cicle troià datats al segle V^e abans de la nostra Era, diu: «*Allà on hi ha la por hi ha el respecte*» (“respecte” és *aidos*, que també es pot traduir per “vergonya”). Fa de mal dir si existeix una manera grega de pensar la por. Però si n’hi hagués potser aquest vers en seria una bona síntesi. En la societat grega ser respectat en tant que ciutadà significava tenir la capacitat de produir por, tant als enemics, com als esclaus, etc... Però els grecs sabien que de pors n’hi ha de moltes menes i per això diferenciaven entre dos divinitats bessones, *Déimos*, el déu grec de la por seriosa, però comprensible i “normal”, i *Fobos*, el deu de la por patològica, de la massacre i de les batalles on es pot perdre la vida. Tots dos eren sinistres però no representaven el mateix.

«La cultura de la por, que permet assignar identitats i definir exclosos, és, en ella mateixa, teixida de fronteres mòbils.»

Mikhaïl Bakhtin, *Estètica i teoria de la novel·la*.

La por al món antic tenia moltes cares. Sovintejaven la malaltia, les males collites i les epidèmies, com la que va esclatar a Atenes en el segon any de la guerra del Peloponès, que va matar Pèricles i provocà la ruïna de la democràcia atenesa. Per això la mitologia grega veu els humans sotmesos a la deessa monstruosa *Até* (‘ruïna’, ‘insensatesa’, ‘engany’, ‘desmesura’). «Som com les fulles», diu Homer. Però per sobre de qualsevol altra por n’hi havia una especialment sinistra que sotjava tots els grecs: la de perdre la llibertat i deixar de ser senyors de sí mateixos. Tot ciutadà sabia que no només la malaltia o els desastres naturals podien arruïnar-lo. Les guerres, sobretot, acabaven generalment en massacres i el grecs consideraven la «andreaia» (el valor, però també la qualitat de ser mascle—«andros») com absolutament incompatible amb la por. Qui té por i no aguanta l’embranzida és un covard («deilós»), diu Aristòtil (*Ètica a Nicòmac*, 1104). La derrota de la seva ciutat significava inexorablement l’esclavatge per a tots els ciutadans. Aquesta era la por suprema. El vencedor pot arrasar i cremar, matar sense límits, condemnar a la fam o enviar els supervivents a l’exili, si això li plaïa. La situació era pitjor encara en els cas de les dones esclavitzades. Xenofont a la *Ciropaèdia* posa en boca del rei grec que: «*És una llei universal i eterna que en una ciutat presa per l’enemic totes les persones i totes les propietats pertanyen als vencedors*» (VII 7, 73). Entre els grecs, la ciutat d’Esparta, tota ella un quarter, feia de la por la llei suprema la qual tots havien de sotmetre’s. Els esclaus, ilotes, però també els nens i joves malmenjats i obligats a robar pa per sobreviure, portaven una vida d’una duresa incommensurable en termes de civilització.

A Grècia hi havia diversos déus guerrers i dues divinitats de la guerra: Ares i Atenea. Ares —casat amb Afrodita la deessa de l’amor— era un déu d’origen traci que representava la guerra en el seu sentit més brutal, una divinitat molt primària i gens estratègica, en oposició a Atenea que afrontava la batalla amb càlcul i bon ull. Ares i Afrodita tingueres dos seus fills bessons, Deimos (“Dolor”) i Fobos (“Pànic”), que els romans anomenaren Pallor i Pavor. Es tracta de divinitats menors que acompanyen el seu pare, conduint el carro de batalla i que al seu pas terroritzen les tropes, igual que la germana d’Ares, Enio (o Eris — Discòrdia, la destructora de ciutats). Tots ells eren tots temuts per la seva brutalitat, però simbolitzaven diferents nivells de la por i la misèria que acompanya les guerres.

En la psicologia contemporània sovint s’ha parlat de l’existència de dos tipus de por diferents; una de més “assumible”, posada sota el simbolisme de Deimos, i una altra de més sinistra, capaça de paraitzar i brutal en la seva forma de manifestar-se, que representa Fobos. Un cert nivell de

por és perfectament humà i, fins i tot, té un paper positiu perquè ajuda a ser prudent, a calcular i posar seny, sense deixar-se arrossegar. La por ens informa que alguna cosa en l'entorn no està funcionant ens posa en situació de pervenir-nos del mal possible. Però quan Fobos ens paralitza, llavors estem perduts.